

Plantesamfunnene forandres ved endring i arealbruk

Christian Pedersen og Gunnar Engan

Karplanter er en viktig indikator for bærekraftig arealbruk og har også betydning for mange andre organismegrupper. Gjennom karplanteovervåkingen til Norsk institutt for skog og landskap kan vi kartlegge hvordan plantesamfunnene endres med endret arealbruk i jordbrukslandskapet. Deler av Østlandet er nå kartlagt for andre gang, og registreringene forteller om et omskiftelig landskap.

Bakgrunn

En av de viktigste årsakene til at artsmangfoldet endrer seg over tid er menneskets arealbruk. Noen arter er avhengig av menneskelig aktivitet mens andre er sårbare for forstyrrelser i sine leveområder. Hvordan vi bruker arealene har derved stor betydning for hvilke arter som trives og hvilke som går tilbake. Overvåking av karplanter kan derfor gi oss nyttig informasjon om utviklingen av artsmangfoldet i forskjellige areal typer og hvilke effekter vår arealbruk har. Landskapsovervåkingen (3Q) som utføres av Skog og landskap har en egen karplantedel, der utviklingen til karplantesamfunnene på beitemark og i villeng overvåkes (Pedersen og Engan 2011).

Første kartlegging ble gjennomført i perioden 2004-2008. I 2011 startet andre gangs kartlegging, noe som gjør at det er cirka 7-8 år mellom registreringene. Formålet er å belyse endringer i karplantefloraen og knytte dette til den arealbruken eller de arealbruksendringene som har skjedd i den samme perioden. Så langt har deler av Østlandet blitt kartlagt og 76 karplanteruter har blitt besøkt to ganger. Av disse rutene lå 38 ruter opprinnelig i beitemark og 38 i villeng. Det er analysene fra disse rutene som presenteres her.

Hvilke endringer ser vi så langt

Både selve analyserutene og arealet rundt hadde endret seg mellom de to kartleggingene. Endringer som skjer i omkringliggende områder vil også påvirke hvilke arter man finner i selve ruten. Av de 76

analyserutene hadde 30 ruter endringer i arealstatus og i omkringliggende areal. 20 ruter hadde endret arealbrukstatus, fra for eksempel beite til villeng, mens 10 ruter hadde endret status innen samme arealbrukskategori, for eksempel åpent beite til beite med trær og busker. I tillegg ble det observert endringer i omkringliggende areal for 8 ruter. Dette var ofte resultat av økt gjengroing med busker og trær. Totalt sett gikk antall beitemarksruter tilbake med 5 mens antall villengsruter gikk tilbake med 4. Av analyserutene som lå på beitemark hadde 7 ruter gått fra beite til villeng og 2 ruter lå nå i blandingskog. Av rutene som opprinnelig var villeng var 4 blitt til beite, 1 var dyrket opp som kulturmark, 3 var blitt lauvskog, 1 blandingskog og 2 var blitt lagringsplass/skrotplass.

Figur 1: Prestekrage og rødkløver er arter som ofte forbindes med beitemarksarealer. De forsvinner når hevdene opphører.

Foto: Christian Pedersen

Disse endringene i arealbruk har også påvirket karplantene. Blant de 22 artene som var mer vanlig på beitemark enn i villeng etter første kartlegging hadde 14 av artene forsvunnet fra flere analyseruter, en art hadde uforandret status og 7 arter ble registrert i flere ruter (tabell 1). Bortsett fra engrapp og engsyre var det en markert tilbakegang for flere arter man ofte forbinder med beitemark slik som krypsoleie, prestekrage, rødkløver og ugrasløvetann. Dette er

nok et resultat av at flere av beitemarksarealene gjennomgikk arealbruksendringer. En sterkere tilbakegang er å forvente dersom områdene fortsetter å være ute av drift eller at hevdten opphører på flere av arealene som overvåkes.

Tabell 1: Tabellen gir en oversikt over de artene som oftest ble funnet i beitemark i første omdrev (antall ruter), og hvilke endringer vi har fanget opp ved gjentakregistreringene.

Plantenavn	1. omdrev	2. omdrev	Endring
Engrapp	44	55	+11
Gjerdevikke	21	25	+4
Engsyre	49	53	+4
Høymole	34	36	+2
Engsvingel	36	38	+2
Tunrapp	15	16	+1
Groblad	17	18	+1
Hundekjeks	56	56	0
Stormaure	23	22	-1
Timotei	53	51	-2
Beitemarikåpe	5	3	-2
Grasstjerneblom	51	48	-3
Tveskjeggveronika	36	33	-3
Glansmarikåpe	23	20	-3
Snauveronika	14	11	-3
Karve	11	8	-3
Vassarve	10	7	-3
Tungras	11	7	-4
Krypsoleie	55	49	-6
Prestekrage	14	8	-6
Ugrasløvetann	52	45	-7
Rødkløver	31	24	-7

For de artene som var mest vanlig i villeng etter første omdrev, var endringene ikke like tydelige. 12 arter ble funnet i flere ruter enn ved første kartlegging, 10 gikk noe tilbake, mens fire arter ble funnet i samme antall ruter (tabell 2). Endring i antall ruter artene ble funnet i var imidlertid ikke store i forhold til beitemarksartene. Dette har nok hovedsakelig sammenheng med at begrepet villeng er en arealtilstand der arealene er ute av drift. Denne tilstanden kan vare i kortere eller lengre perioder og gjengroingshastigheten vil variere fra område til område. Men det karakteristiske for artene som trives på slike arealer er at de ikke er like avhengig av skjøtsel. De kan derfor klare seg i lengre perioder inntil arealene blir mer skogpreget eller tas i bruk igjen. Tabellen viser også at det er flere tresorter i analyserutene noe som signaliserer at flere av rutene viser tegn til gjengroing.

Den svartelista arten amerikamjølke er i tydelig spredning og er beskrevet mer utførlig i Pedersen og Engan (2013). Av totalt fem svartelista arter hadde fire

arter økt i utbredelse mellom omdrev 1 og 2. Dette var amerikamjølke, tunbalderbrå, rødhyll og vinterkarse. Disse ble oftest funnet i villengsruter, men er også oppdaget i beitemark.

Tabell 2: Tabellen gir en oversikt over de artene som oftest ble funnet i villeng i første omdrev (antall ruter), og hvilke endringer vi har fanget opp ved gjentakregistreringene.

Plantenavn	1. omdrev	2. omdrev	Endring
Amerikamjølke	13	19	+6
Stornesle	38	43	+5
Rogn	11	14	+3
Burot	10	12	+2
Myrrapp	14	16	+2
Rødjonsokblom	3	5	+2
Hengebjørk	11	12	+1
Slåtestarr	1	2	+1
Sumpmaure	3	4	+1
Vanlig svartvier	3	4	+1
Skogstjerne	1	2	+1
Tyttebær	1	2	+1
Furu	5	5	0
Bringebær	27	27	0
Gullris	7	7	0
Blåbær	3	3	0
Smyle	6	5	-1
Harerug	2	1	-1
Åkersnelle	10	9	-1
Rødsvingel	23	22	-1
Mjødurt	23	22	-1
Bjørk	12	10	-2
Geitrams	10	8	-2
Enghumleblom	5	3	-2
Engfrytle	7	5	-2
Selje	9	7	-2

Konklusjon

De endringene som er presentert her viser at arter som er avhengig av skjøtsel eller er tilpasset beitedyr viser tegn til tilbakegang allerede etter syv til åtte år. Det er derfor viktig at mest mulig av slike arealer skjøttes aktivt dersom det er ønskelig å beholde flest mulig av disse artene i jordbrukslandskapet.

Litteratur:

- Bele, B., E. Svalheim og A. Norderhaug. 2011. Bondens kulturmarksflora for Østlandet. Bioforsk FOKUS 6 (3), 121 s.
- Engan, G., C. Pedersen og W. E. Dramstad 2010. Fremmede arter i jordbrukslandskapet. Fakta 5 / 2010: 2 s.
- Pedersen, C. og G. Engan, 2011. Karplanter i jordbrukslandskapet. Fakta 8 / 2011: 2 s.
- Pedersen, C. og G. Engan, 2013. Spredning av fremmede arter - amerikamjølke. Fakta fra Skog og landskap 01/13: 2 s.